

(П. Гречух), "Олеся" (Є. Довгань), "Назара" (С. Свободний), "Гриця" (Д. Снігур) і "Леся" (І. Гаргат), обставини затримання та загибелі кожного з яких ми з'ясували вище. Більшість з них поплавилися життям за свої переконання та діяльність, отримавши від радянської влади смертні вирoki. Відмічаємо, що прізвища підпільників "Назара" та "Гриця" досі не було ідентифіковано.

Незважаючи на те, що протягом десятиліття протистояння підпілля ОУН(б) та органів радянської держбезпеки йшло з перемінним успіхом, 1951 рік виявився для УМДБ Кам'янець-Подільської області переломним. Розглянувши матеріали агентурної справи "Останні", ми з'ясували, що внаслідок її реалізації Дунаєвецький надрайонний провід ОУН(б) припинив своє існування у жовтні 1951 року. Значною мірою успіху оперативних заходів сприяла вдало підібрана агентура з числа утримувачів конспіративних квартир підпілля. Варто відзначити, що

жоден член Дунаєвецького надрайону не був арештований без застосування снодійного препарату. Паралельно з агентурною справою "Останні" були реалізовані агентурні справи "Вороги" та "Схід" відповідно на Вінковецький та Кам'янець-Подільський надрайонні проводи ОУН(б). Такий масовий наступ мав незворотну дію, підпілля Кам'янецьчини майже припинило свою діяльність і було повністю знищене протягом наступного 1952 року.

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБ України). – Ф. 5. – Спр. 67580. – Т. 1. 2. ГДА СБ України. – Ф. 5. – Спр. 67580. – Т. 2. 3. ГДА СБ України. – Ф. 2(управління 2-Н). – Оп. 42 (2010) – Спр.18. 4. ГДА СБ України. – Ф. 2(управління 2-Н). – Оп. 42 (2010) – Спр.19. 5. ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 29. 6. ГДА СБ України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 10. 7. Мизак Н.С., Горбатюк В.І. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА: Кн.5 / За ред. Н.С. Мизака. – Чернівці, 2006. 8. Сергійчук В. Український звиг: Поділля. 1939-1955. – К., 2005.

Надайшла до редколегії 21.02.11

С. Таборанський, асп.

МІЖНАРОДНІ КОНГРЕСИ ІСТОРИЧНИХ НАУК: ЗМІНИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СТРУКТУРІ РОБОТИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст.

У статті розглянуто особливості реформування організації та структури роботи міжнародних конгресів історичних наук другої половини ХХ ст.

The article in examined features of organization and structure of work of international congresses of historical sciences of the second half of the 20th century.

Із здобуттям Україною незалежності, розширилися зв'язки вітчизняних істориків зі світовими організаціями та установами, активізувалася їх участь в міжнародних конференціях, конгресах, симпозиумах. Особливий авторитет здобули міжнародні конгреси істориків, які від початку ХХ ст. проводяться кожні п'ять років під керівництвом Міжнародного комітету історичних наук (далі – МКІН). В 1995 р. в Монреалі було прийнято ухвалу про відновлення членства України у МКІН, що спровокувало інтерес українського читача до історії цієї організації та минулого міжнародних конгресів. Перш за все, увагу привертає друга половина ХХ ст., коли формувалися особливості структури роботи конгресів.

Як не парадоксально, але на сьогоднішній день вітчизняна історіографія означеної теми обмежується лише енциклопедичною статтею голови Українського національного комітету істориків Я. Ісаєвича [7]. Не великі набутки і зарубіжної історіографії, де окремі аспекти проблеми знайшли місце у монографії німецького історика К.-Д. Ердмана [19], а також у історичному огляді участі російських істориків у міжнародних конгресах ХХ ст. [10]. На заповнення наявної прогалини спрямоване дане дослідження, у якому ми проаналізуємо організаційні особливості та секційний поділ міжнародних конгресів історичних наук другої половини ХХ ст.

Відразу зауважимо, що перегляд принципів організації конгресів спровокував перший повоєнний конгрес істориків, який проходив з 28 серпня по 2 вересня 1950 р. в Парижі. За існуючою на той час традицією, всі питання, пов'язані з проведенням конгресу, були в компетенції національного комітету країни-організатора: він визначав секційний поділ, тематику та доповідачів майбутнього з'їзду. Але враховуючи місце проведення форуму та пов'язаний з цим інтелектуальний клімат Франції, вся наукова робота Паризького конгресу стала відображенням домінування соціально-економічної тематики та популярності Школи "Анналів". Останнє яскраво проявилось у назві секцій, які вперше було поділено за галузями історичної науки: "Антропологія та демографія", "Ідеї та історія ментальностей", "Економічна історія", "Соціальна історія", "Історія культури", "Історія сус-

пільного устрою" та "Історія політичних фактів". У програмі майже не залишилося місця для презентації традиційної наративної історії, за що на адресу організаційного комітету посипалося багато критичних зауважень.

Виникла ситуація змусила МКІН перед проведенням Римського конгресу 1955 р. прийняти два важливих рішення. Перше з них надавало першочергове право у формуванні програми конгресів самим учасникам: передбачалося, що відтепер національні комітети та афілійовані організації будуть надсилати свої пропозиції на розгляд Бюро МКІН і після відповідних коректив їх затверджуватиме Генеральна асамблея та організаційний комітет країни-господаря [18, s. 21]. Друга кардинальна зміна стосувалася принципу секційного поділу роботи конгресу. Якщо в Парижі, у відповідності з підходами Школи "Анналів", за критерій було взято основні галузі історичної науки – економічна історія, соціальна історія тощо, – то в Римі організатори повернулися до хронологічної класифікації: стародавній світ, середні віки, нова та новітня історія. За словами дослідника конгресів К.-Д. Ердмана: "Час знову з'являвся як основна історична категорія, який природно був схемою антично-західної цивілізації" [19, s. 299]. Повернення до старої класифікації забезпечило більш можливості для представлення "історії-події", яка на конгресі в Парижі практично була відсутня.

Саме Риму ми завдячуємо поверненню до хронологічних секцій: "Стародавній світ", "Середні віки", "Нова історія" (з XVI по XVIII ст.) та "Новітня історія" (XIX – XX ст.), які зберігали своє значення протягом всього періоду "холодної війни". Робота в кожній секції проходила навколо декількох основних проблем. До кожної доповіді долучалися короткі повідомлення, які обговорювалися після обідньої перерви. Власне, на наступному конгресі в Стокгольмі 1960 р. принцип роботи хронологічних секцій був ідентичним: знову виділялося 6 – 7 тем, навколо яких точилася дискусія. Перші ж зміни відбулися при підготовці Московського конгресу історичних наук (1970), коли для більшої цілеспрямованості роботи секцій в кожній з них було виділено по одній "головній темі": у секції "Стародавній світ" – "Проблема

політичної рівноваги в країнах Середземного моря", "Середні віки" – "Феодалізм як історичне явище, як соціальне явище і як спосіб виробництва", "Нова історія" – "Проблеми Європи в XVII ст.", "Новітня історія" – "Світ у період між двома світовими війнами" [8, с. 163-165]. Також вперше на Московському конгресі по кожній з цих тем хронологічної секції було введено роботу експертів, яка до того не практикувалася. До "головних" тем долучалися окремі доповіді, які обговорювалися без експертів.

Практика виділення "головних тем" в хронологічній секції була продовжена на конгресі у Сан-Франциско 1975 р. В секціях "Стародавній світ" та "Середні віки" було виокремлено по дві великі теми [2], а в "Новій історії" та "Новітній історії" – дві підсекції по дві теми кожна [15]. В подальшому, на конгресах у Бухаресті (1980), Штутгарті (1985) та Мадриді (1990) ця традиція зберігалася. Але по тому, у зв'язку з тенденціями розвитку історичної науки у бік проблемності, роль хронологічних секцій почала знижуватися. На засіданні Генеральної асамблеї у Бухаресті тодішній президент К.-Д. Ердман змушений був визнати, що при складанні програми роботи хронологічних секцій Бюро МКІН не вдалося повністю згрупувати окремі розрізнені доповіді навколо спільних тем [12, с. 143]. В роботі керівних органів МКІН все частіше почали звучати заклики до формулювання більш широких тем для обговорення [16, с. 157]. Щоб надати роботі хронологічних секцій більш цілеспрямований характер, Бюро МКІН на засіданні у Штутгарті 1983 р. прийняло рішення призначити відповідальних за підготовку хронологічних тем [14, с. 138]. Їх роль зводилася до планування роботи засідання та встановлення контактів з доповідачами. На 1990-ті роки хронологічна секція практично вичерпала себе, свідченням чого стало проведення в Мадриді спільних засідань секції стародавнього світу та середніх віків, або останньої з секцією нової історії. В практику роботи конгресів почали вводити так звані "наскрізні" теми, на яких обговорювалися проблеми, що охоплювали декілька хронологічних періодів. Тому на XVIII Міжнародному конгресі історичних наук в Монреалі (1995) хронологічні секції було скасовано. Їм на зміну запроваджено т. зв. "спеціальні теми", в основі яких лежав порівняльний аналіз послідовних змін у різних сферах людської діяльності протягом всієї історії. Серед них: "Дитинство в історичній перспективі", "Загибель імперій в порівняльній перспективі", "Війна та культура" тощо.

Важливим моментом Римського конгресу стала увага учасників на методологічних проблемах історії та створення окремої секції під назвою "Методологія та генеральні проблеми". Секції судилося довге життя, адже з деякими змінами (для загальних проблем всевітньої історії пізніше було створено окрему секцію) вона проіснувала протягом всього періоду "холодної війни" аж до сьогоднішнього дня. В Римі та Стокгольмі в секції було заслухано по шість доповідей, навколо яких зорієнтовано по 4-5 коротких повідомлень. Інколи короткі повідомлення не зовсім відповідали основній доповіді, а часто й самій секції. За приклад можна взяти коротке повідомлення ямайського історика Дж. Перрі щодо адміністративної служби Вест-Індії в XVII ст. [22]. На Віденському конгресі істориків 1965 р. методологічна секція була тимчасово включена в секцію по хронологічним періодам, а в Москві методологічні проблеми були інтегровані у "велику тему" "Історик та соціальні науки". Слід сказати, що від Римського конгресу доповіді у методологічній секції були не завжди пов'язаними між собою. Тому з метою більшої концентрації уваги на певних проблемах, від XV Міжнародного конгресу істориків в Бухаресті (1980) в методологічній секції виділили ли-

ше чотири теми, навколо яких проходила дискусія. Завдяки тому, що крім основної доповіді були представлені також виступи співдоповідачів з різних країн світу, дискусія отримувала спрямованість та високий фаховий рівень. В методологічній секції відбувалися дискусії щодо специфіки історичного пізнання, можливостей об'єктивного дослідження історичної дійсності тощо.

Після Римського конгресу (1955) важливе місце в зміні структури роботи конгресів відіграв Відень (1965), де було започатковано низку організаційних елементів, які діяли протягом всього періоду "холодної війни". Так, виходячи з досвіду проведення конгресу в Стокгольмі (1960), що яскраво засвідчив ідеологічну конфронтацію істориків двох блоків, для послаблення протистояння та підвищення наукового рівня дискусії, на Віденському конгресі вперше було запроваджено систему експертів. Всім національним комітетам було запропоновано завчасно назвати вчених своїх країн, які в якості експертів візьмуть участь в обговоренні з тієї чи іншої доповіді. Заявленим національними комітетами спеціалістам трибуна надавалася в першу чергу і лише потім в дискусію включалися всі бажаючі учасники засідань. Виступи експертів повинні були сприяти більш поглибленій дискусії.

Одним з важливих елементів роботи конгресів став також вихід на обговорення широких історичних проблем. Тенденції розвитку історичної науки до глобалізації історичного знання отримали вияв у прагненні до обговорення на конгресах наскрізних тем, які охоплювали б не тільки певний хронологічний період чи регіон, а стосувалися загальних проблем всевітньої історії. Ці прагнення виявили себе вже після Римського конгресу на засіданні Бюро МКІН 26 – 27 травня 1956 р. у Мадриді, де норвезький історик Г. Кут висунув пропозицію виносити на обговорення конгресу якусь одну важливу тему, наприклад, питання про колоніальну політику держав [6, с. 222]. Напередодні Віденського конгресу прагнення до оновлення роботи конгресів уособлював чинний президент МКІН проф. Г. Шмідт, котрий закликав до максимального скорочення доповідей та виділення декількох проблем, навколо яких і повинна будуватися вся робота конгресу та дискусії учасників.

Виходячи з цих тенденцій, на Віденському конгресі 1965 р. організатори скасували короткі доповіді (повідомлення), які практикувалися у Римі та Стокгольмі. Основну роль відіграло те, що на попередніх конгресах повідомлення, як правило, були мало пов'язані з проблемами основних доповідей та часто були присвячені вузьким темам, які не представляли інтересу для більшості учасників. Крім того, відміна коротких повідомлень вивільняла час для дискусій з головних проблем та робила обговорення більш предметними та цілеспрямованими.

По-друге, було утворено так звані "великі теми", які представляли інтерес не тільки для спеціалістів по тому чи іншому історичному періоду, але і для широкого кола істориків. Вперше на Віденському конгресі їх було виділено шість: "Акультурація", "Релігійна віротерпимість та ересі у новий час", "Націоналізм та інтернаціоналізм в XIX – XX ст.", "Правлячі класи від античності до нового часу", "Соціальні структури і література в XIX – XX ст.", "Результати світового розвитку на 1815 р." [11, с. 175-176]. Дискусії по "великим темам" спеціально проходили щодня на ранкових засіданнях, що дозволяло історикам, які були зацікавлені в їх обговоренні, після перерви брати участь в роботі методологічної та хронологічної секцій. Практика виділення "великих тем" була збережена на наступних конгресах, і хоча їх кількість варіювала від 2 до 6, вони існують до сьогоднішнього дня. Вони, як правило, відкривали конгрес та були приурочені до ювілейних дат приймаючої країни. Напри-

клад, у зв'язку зі святкування 200-ліття війни за незалежність у США, одна з "великих тем" була присвячена обговоренню історії революцій, а основну доповідь "Історіографія американської революції" прочитав американський дослідник Б. Бейлін [17]. Одна з "великих тем" конгресу істориків у Мадриді 1990 р. була приурочена до 500-ліття відкриття Америки Христофором Колумбом.

Із Віденським конгресом також пов'язане ще одне важливе нововведення МКІН, а саме – запровадження колективності у написання доповідей. Для цього організаційним комітетом по кожній з "великих тем" до основного доповідача призначалися співдоповідачі, які зробили свої заявки по близьким темам, але тексти яких не увійшли в обмежену кількість затверджених доповідей. Відповідальні за доповіді повинні були встановити зв'язки зі своїми співавторами та використати їх розділи в загальних доповідях. Перший досвід виявився не досить вдалим. Можна повністю погодитися з думкою радянського історика О. Губера, що основною причиною невдачі даної практики стали труднощі в об'єднанні в одній доповіді діаметрально протилежних методологічних та ідейних концепцій [3, с. 5]. Тому на конгресі істориків в Москві та Сан-Франциско від цієї практики тимчасово відмовились. В подальшому, при підготовці XV Міжнародного конгресу історичних наук у Бухаресті (1980) до колективної підготовки доповідей МКІН повернувся і відтоді даний механізм поширюється не тільки на "великі теми", а й на методологічну секцію. Не в останню чергу цьому сприяло і послаблення ідеологічних протиріч між істориками обох блоків.

Нові суспільно-політичні умови в світі, пов'язані з деколонізацією країн Азії, Африки та Латинської Америки, поставили МКІН перед необхідністю включення історії цих регіонів у програму міжнародних конгресів. До 1960-х років проблематика з історії країн "третього світу" повністю ігнорувалася. На Паризькому конгресі істориків (1950) обговорювалася виключно європейська історія. У Римі були зачитані лише дві великі доповіді з неєвропейської історії: американський історик Дж. Фейєрбанк охарактеризував вплив сучасної науки та техніки Заходу на Японію та Китай [20], а італійський історик Ф. Габріелі зупинився на новій історії арабських народів [21]. Через п'ять років ситуація не змінилась – знову лише дві великі доповіді: американського історика Н. Брауна про західний вплив на традиційну культуру Індії, та японського історика Т. Ямамото про перехідний період в історії Східної Азії – від імперії Тан до імперії Сун [9, с. 219, 221].

За наявну ситуацію МКІН часто звинувачували у "європоцентризмі" та ігноруванні історії країн Африки та Азії. Як вихід з даного положення, спеціально для XII Міжнародного конгресу історичних наук у Відні (1965) організаційним комітетом було створено окрему секцію під назвою "Історія континентів". Вона включала проблеми, пов'язані з історією країн Азії, Африки та Латинської Америки. В секції було виділено шість тем: "Релігійні відносини Європи з Азією та Африкою у пізньосередньовіччя", "Далекий Схід", "Деколонізація", "Проблема джерел з історії Чорної Африки до епохи колонізації", "Гене́за та розвиток давніх американських цивілізацій" та "Іспанська політико-адміністративна структура як база американських національностей" [11, с. 176-177]. На наступному, Московському конгресі істориків (1970), секція "Історія континентів" була збережена. У ній виділено одну "велику тему" під назвою "Націоналізм та класова боротьба в процесі модернізації в Азії та Африці", а також дві невеликі теми: "Місце Латинської Америки у світовому історичному процесі в XIX і XX ст." та "Роль вільних земель в історії континентів" [8,

с. 162-163]. На думку радянського історика О. Губера, хоча в самому виділенні окремої секції все ще звучало відлуння європоцентризму при вивченні всесвітньої історії, але її створення акцентувало увагу учасників на історії країн Азії, Африки та Латинської Америки та забезпечило чільне місце цієї проблематики в програмах наступних конгресів істориків, зробивши їх дійсно міжнародними [4, с. 8]. Після Віденського та Московського конгресів історія країн третього світу була інтегрована в загальні програми міжнародних конгресів.

Також МКІН повинен був реагувати на зміни в самій історичній науці, викликані інституціоналізацією та утворенням різних комітетів, союзів, асоціацій тощо. Засновані на членські внески та гранти різних установ, у післявоєнний період вони ініціювали ґрунтовні дослідження з історичної проблематики, збирали конференції і колоквиуми, видавали часописи та солідні колективні монографії. Ігнорувати їх напрацювання та роль у міжнародній кооперації істориків МКІН не міг. На перших повоєнних конгресах актуальні та цікаві проблеми цих комісій ще перебували поза увагою учасників. І пов'язано це було з тим, що всі комісії та комітети проводили свої засідання за декілька днів до початку конгресу, або на протязі декількох днів по його закінченні. Наприклад, напередодні конгресу істориків у Стокгольмі з 16 по 21 серпня свої засідання провели 12 міжнародних комісій та асоціацій, в тому числі дві, які ще знаходилися на стадії організації [5, с. 16]. Робота Комісії з економічної історії взагалі розпочалася 12 серпня [1, с. 24]. Подібна практика розтягувала строки роботи конгресів за межі офіційного тижня та позбавляла основну масу учасників можливості ознайомитися з цікавими та актуальними напрацюваннями комісій. Тому важливою новацією Віденського конгресу (1965) стало введення в рамки його загальної програми засідання різних афілійованих комісій МКІН, для яких було створено окрему секцію. На Московському конгресі (1970) ця практика була продовжена, хоча в основну програму була включена робота лише двох афілійованих з МКІН організацій: Комісії з історії соціальних рухів та соціальних структур і Комітету з історії Другої світової війни. Їх паралельним засіданням був повністю присвячений останній день роботи конгресу [8, с. 166]. На конгресі в Сан-Франциско (1975) всі внутрішні та афілійовані комісії знову проводили свої засідання паралельно з секцією по хронологічним періодам. Після отримання на Генеральній асамблеї МКІН в Пуерто де ла Крус в 1977 р. рівноправного статусу з національними комітетами, в програмі XV Міжнародного конгресу істориків в Бухаресті (1980) на засідання внутрішніх та афілійованих комісій МКІН було виділено перші два дні [12, с. 143]. Протягом наступних років значення афілійованих комісій посилювалося і на сьогоднішній день вони відіграють чи не основну роль у роботі конгресів.

На конгресі істориків в Штутгарті (1985) в доповнення до традиційної структури з'їзду, яка передбачала поділ їх роботи на 4 секції: "Великі теми", "Методологія", "Хронологічна секція", "Міжнародні афілійовані і внутрішні комісії", було створено п'яту секцію – "круглі столи". Фактично, це було організаційною відповіддю МКІН на фрагментацію та диференціацію в історичній науці. "Круглі столи" організовувались за певною тематикою та дозволяли акцентувати увагу на нових напрямках та підходах історіописання. Наприклад, в Штутгарті були проведені засідання на теми: "Історичні журнали і нова техніка", "Психісторія: межі методу", "Сім'я в історії" тощо.

Отже, протягом другої половини XX ст. в організації та структурі роботи міжнародних конгресів історичних наук відбулися суттєві зміни, зумовлені зовнішніми фа-

кторами розвитку міжнародної кооперації та тенденціями в самій історичній науці. Після Паризького конгресу (1950) було відновлено роботу хронологічних секцій та секції методології. Від Віденського конгресу (1965) у структуру з'їздів впроваджено обговорення "великих тем" та засідання афілійованих міжнародних організацій. Пізніше у практику ввійшли "круглі столи" (від Штутгартського конгресу (1985) та обговорення "спеціальних тем" (від конгресу в Монреалі 1995 р.). Означені новації забезпечили місце на з'їздах теоретико-методологічним проблемам історії та різноманітній тематиці у хронологічному та географічному розрізі, створили можливості для презентації нових напрямів історичних досліджень. Висока популярність конгресів серед фахового товариства в період "холодної війни" та їх престиж в сучасній інтернаціональній співпраці істориків дає підстави говорити про позитивні наслідки реформування другої половини ХХ ст.

1. XI міжнародний конгрес історических наук в Стокгольме // Вопросы истории. – 1960. – №12. – С. 3-29. 2. Голубцова Е. С. О работе секции античной истории на XIV Международном конгрессе исторических наук (Сан-Франциско, 1975 г.) // Вестник древней истории. – 1976. – № 4. – С. 169-175. 3. Губер А. А. XII Международный конгресс исторических наук // Вопросы истории. – 1966. – № 3. – С. 3-14. 4. Губер А. А. XIII Международный конгресс исторических наук в Москве: Некоторые итоги и перспективы // Вопросы истории. – 1971. – № 6. – С. 3-16. 5. Губер А. А. Некоторые проблемы новой и новейшей истории на XI Международном конгрессе историков в Стокгольме // Новая и новейшая история. – 1961. – № 1. – С. 15-24. 6. Заседание бюро Международного комитета исторических наук в Мадриде // Вопросы истории. – 1956. – №9. – С. 221-222. 7. Ісаєвич Я. Д. Міжнародні конгреси істориків

// Энциклопедия истории Украины: Т. 6. Ла – Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2009. – С. 714-726. 8. К XIII Международному конгрессу исторических наук (из циркуляра №2 Организационного комитета) // Вопросы истории. – 1970. – №3. – С. 162-166. 9. К предстоящему XI Международному конгрессу исторических наук [Предварительный список докладов и сообщений] // Вопросы истории. – 1960. – №3. – С. 218-222. 10. Российские историки на международных конгрессах исторических наук (1900 – 2000 гг). Исторический обзор. – М., 2005. – 202 с. 11. Тематика докладов XII Международного конгресса исторических наук в Вене в 1965 году // Вопросы истории. – 1964. – №5. – С. 175-179. 12. Тихвинский С. Л. Генеральная ассамблея Международного комитета исторических наук в Бухаресте // Вопросы истории. – 1980. – №12. – С. 142-144. 13. Тихвинский С. Л. Генеральная Ассамблея Международного комитета исторических наук в Сан-Франциско // Вопросы истории. – 1975. – №12. – С. 173-174. 14. Тихвинский С. Л. О заседании Бюро МКИН // Вопросы истории. – 1983. – №8. – С. 136-140. 15. Тихвинский С. Л., Тишков В. А. Проблемы новой и новейшей истории на XIV Международном конгрессе исторических наук // Новая и новейшая история. – 1976. – № 1. – С. 62-78. 16. Тихвинский С. Л. Чубарьян А. О. В Бюро и на Генеральной ассамблее Международного комитета исторических наук // Вопросы истории. – 1983. – №1. – С. 156-159. 17. Bailyn B. Lines of force: In Recent Writings on the American Revolution // Congrès international des sciences historiques (14; 1975; San Francisco). Vol. 1. – 1977. – С. 172-219. 18. Bulletin d'information. 1953. №1. – С. 5-21. 19. Erdmann K.-D. Die Ökumene der Historiker. Geschichte der International Historikerkongresse und des Comité International des Sciences Historiques. – Göttingen, 1987. – 492 p. 20. Fairbank J. K. The influence of modern western science and technology on Japan and China // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 5. Storia contemporanea. – S. 241-270. 21. Gabrieli F. La storia moderna dei popoli Arabi // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 5. Storia contemporanea. – S. 271-302. 22. Parry J. H. The administrative service in the spanish Indies in the seventeenth century // Congresso internazionale di scienze storiche, 10. Roma. 1955. Relazioni. Vol. 7. Riassunti delle comunicazioni. – S. 39-40.

Надійшла до редколегії 22.02.11

А. Фільваркова, асп.

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ РЕЖИМ І УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО (1928-1933 рр.)

У статті розглядаються основні засоби та методи роботи радянського керівництва під час колективізації та голодомору в Україні (1928-1933 рр.). Роль і діяльність політичної еліти у проведенні хлібозаготівельної кампанії в українському селі. Наслідки роботи уповноважених та активістів.

The article considers basic means and work methods of soviet guidance during period of collectivization and holodomor in Ukraine (1928 – 1933). A role and activity of leadthrough political elite and khlibozagotivelnoy campaign in Ukrainian village. Consequences of upovnovazhenikh and activists work.

Основними проявами більшовицької політики в українському селі стали колективізація та розкуркулення, які в свою чергу призвели до катастрофічних наслідків – голодування мільйонів людей. Штучний голод 1932 – 1933 років – злочин більшовицького режиму, від котрого загинули мільйони українців. У світовій історії знайдеться не так вже й багато аналогів, які за масштабом, жорстокістю, цинізмом методів здійснення і наслідками дорівнювали б українській трагедії.

У вітчизняній історіографії ця проблема висвітлена у працях Ю. Шаповала, В. Пристайка, В. Золотарьова [17], В. Петренка [12], Г. Костюка [9], В. Сергійчука [16] та інших істориків. У своїх публікаціях дослідники аналізують репресивну діяльність сталінського уряду в проведенні реформування українського села. Вчені поставили за мету виявити глибинні причини голодомору, вказати на винуватців трагедії, оцінити її наслідки. Однак незважаючи на вище сказане, й надалі залишається велика кількість білих плям у вивченні цієї проблеми, які в силу появи нових архівних документів потрібно вивчати.

Питання опозиційності українського руху курсу Москви неодноразово протягом 20-х років ставали предметом обговорення конгресів Комінтерну чи засідань його виконкомів. Про актуальність української проблеми говорив і Л. Троцький. Все це спонукало Кремль до пошуку шляхів нейтралізації потенційних загроз з боку УСРР.

Наприкінці 20-х років більшовицький режим вдався до колективізації та розкуркулення в надії, що контроль

за колгоспом буде здійснити набагато простіше, ніж за селянською стихією. 1928 рік став роком повернення до примусових хлібозаготівель. Розкуркулення лишило Україну кращих селянських господарств, значна частина тих, хто потрапив під визнання куркулів була розстріляна. Колективізація призвела до ліквідації економічної самостійності селянства, зробила умови його життя гіршими, ніж за кріпосного права.

У липні 1929 р., не маючи для цього соціально-економічних підстав, ВУЦВК (Всеукраїнський Центральний виконавчий Комітет) та РНК (Рада Народних Комісарів) ухвалили постанову "Про заходи щодо розкуркулення селян", яку підписали Петровський, Чубар і секретар ВУЦВК Василенко. До "ухильників" від хлібозаготівель застосовували статті 57 та 58 Карного кодексу УСРР, що означало конфіскацію майна та ув'язнення до таборів [10, с.17].

Для вирішення питань і координації заходів, пов'язаних із розкуркуленням 23 січня 1930 р., була створена комісія у складі секретаря ЦК КП(б)У С. Косіора (голова), голови ДПУ (Державне політичне управління при НКВС) В. Балицького, Порайка, Демченка, Постишева [6, с.18]. На початку 1931 року лише в 112 районах УСРР для терору справжніх хліборобів було організовано 248 комісій і 7273 ініціативних груп для проведення розкуркулення [16, с.44].

План ревізій на 1931-1932 рр. був неспівмірно великим порівняно із зібраним урожаєм. Не всі госпо-